

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА СКЛАДОВА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Ярослав ЧЕРНЬОНКОВ (Кіровоград, Україна)

У статті розглядаються деякі експериментальні шляхи дослідження процесу індивідуалізації професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у ВНЗ (на прикладі Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка та Чорноморського державного університету імені Петра Могили (м. Миколаїв)).

Ключові слова: індивідуалізація, професійна підготовка, експериментальна робота, спеціально створене середовище, адаптація, готовність до експерименту, розуміння проблеми.

The article reviews some experimental ways of examining the process of individualization of the professional preparation of future teachers of foreign languages at the high school (on the example of Kirovograd State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko and Petro Mohyla Black Sea State University (city Mykolayiv)).

Key words: individualization, professional preparation, experimental work, special-created conditions, adaptation, readiness to the experiment, understanding of the analyzed problem.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Модернізація національної освіти України, перебудова середньої та вищої школи, спрямовані на забезпечення кожній молодій людині можливостей для всебічного розвитку, підвищення загальнокультурного і професійного рівня самоосвіти, відтворення і зміцнення інтелектуального потенціалу нації,

вимагають суттєвого піднесення якості навчання молоді, підготовки її до самостійного професійного життя. Підготовка сучасної високоосвіченої і конкурентоздатної людини, здатної до творчості, є одним із першочергових державних завдань.

Вітчизняна психологія і педагогіка стоять на позиціях, що навчання, розвиток та підготовка повинні максимально спиратися на індивідуальність, а індивідуалізація навчально-виховного процесу створює благодійні можливості для розвитку пізнавальних сил, активності, нахилів і здібностей кожного учня (Ю.З.Гільбух, Г.С.Костюк, Н.А.Побірченко, Ю.О.Проходько, В.В.Репкін, О.В.Скряпченко, П.Р.Чамата та ін.). Тому, реалізація індивідуальних можливостей учнів, знаходження і оптимізація індивідуальних шляхів інтелектуального й особистісного розвитку дитини – одна з основних умов підвищення ефективності навчально-виховного процесу в школі (В.В.Давидов, Ю.К.Бабанський, Н.О.Менчинська, Л.С.Славіна, Д.Б.Ельконін, С.Г.Якобсон та ін.).

Про індивідуалізацію як принцип навчально-виховного процесу в сучасній педагогічній та віковій психології йдеться в багатьох теоретичних дослідженнях (М.І.Алексеева, Л.І.Божович, А.К.Маркова, М.Й.Борпшевський, О.К.Дусавицький та ін.). Так, у генетичній психології відзначається великий соціальний і психологічний потенціал учителя, який, працюючи в особистісно-орієнтованій системі розвивального навчання, застосовує сучасні психологічні методи і засоби (О.К.Дусавицький, С.Д.Максменко, О.В.Скряпченко). Процес акселерації, необхідність переходу до навчання в школі з шестилітнього віку, примусили науковців визначити структуру і зміст такої індивідуальної характеристичної дитини, як психологічна готовність до навчання в школі. Наукові розробки вітчизняних психологів В.В.Давидова, Л.А.Венгера, О.В.Запорожця, Г.С.Костюка, М.І.Лісної, С.Д.Максменка, А.К.Маркової, Н.О.Менчинської, М.Н.Подьякова, О.В.Скряпченка, Д.Б.Ельконіна та ін. утворили психологічну теорію розвитку та навчання дитини в дошкільному та молодшому шкільному віці та обґрунтували необхідність виділення етапу

Проблема індивідуалізації навчальної діяльності була й залишається актуальною і в однаковій мірі цікавить як педагогів, так і психологів. Багато вітчизняних та зарубіжних учених, досліджуючи проблеми розвитку особистості, ролі в цьому процесі провідної діяльності (зокрема, ігрової та навчальної), так чи інакше торкалися проблеми індивідуалізації навчального процесу. Наприклад, ця тематика знайшла своє відображення у фундаментальних працях П.П.Блонського, Д.Б.Ельконіна, Л.І.Божович, Г.С.Костюка, С.Д.Максменка, В.О.Сухомлинського та ін. Вони вважали, що індивідуалізація – це динамічне відображення закономірностей формування й розвитку особистості. В цілому дослідження індивідуалізації навчання молодших школярів присвячені пошуку ефективних засобів всебічного розвитку дитини й оцінці результативності пропонуваного розвивального програм.

Узагальнюючи здобутки вчених стосовно змісту поняття "індивідуалізація", можна сформулювати такі твердження. Індивідуалізація професійної підготовки – це психолого-педагогічний дидактичний принцип побудови такої системи взаємодії між учасниками процесу підготовки, за якої враховуються й вкористовуються індивідуальні особливості студента, визначаються перспективи його подальшого творчого розвитку та креативного саморозвитку. За такої організації в процесі підготовки в кожного майбутнього вчителя формуються і розвиваються пізнавальна активність, внутрішня мотивація навчання, здібності, нахил, соціальна компетентність і важливі для подальшого життя респ.

У свою чергу індивідуалізація навчання вклинає необхідність адаптації навчального процесу до студента. Вивчення принципів адаптивного навчання розпочалося із педагогічних праць Я.А. Коменського, І.Г. Песталоцці й А.В. Дістервега. Зокрема, А. Дістервег писав: "Вкладай відповідно до природи... Вчи без прогалин... Починай викладання з того, на чому зупинився учень... Без знання того, на чому зупинився учень, неможливо добре навчити його". Сама ідея, яка існувала вже давно, в сьогоденній інтерпретації з використанням сучасного рівня інформаційних технологій може набути практичної реалізації й автоматизації.

Теоретичному обґрунтуванню технологій навчання орієнтованих на розвиток особистості, сприяли моделі розвитку, зокрема: особистісна (І.Д. Бех, Л.В. Занков, О.Я. Савченко), розвиваюча (В.В. Давидов,

С. Д. Максименко, О. К. Дусавицький), формуюча (П.Я. Гальперін, Н. Ф. Талзіна, Ю.З. Гільбух), продуктивного навчання (І.Д. Бех, В. І. Ільченко).

Велике значення для створення нової концепції педагогічної підготовки майбутнього вчителя мають ідеї навчання, що розвиває і виховує (Л.С. Впготський, Л.В. Занков); особистісно орієнтованої освіти (В.В. Сернков, І.С. Якиманська); розуміння професійного становлення особистості як умов її самореалізації (С.Я. Батищев); концепція розвитку і виховання особистості як процесу її саморозвитку протягом життя (К.А. Абдульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв). Тому маємо сенс розглянути проблему професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов з точки зору переорієнтації всієї системи на професійний розвиток і саморозвиток конкретного студента, його професійних інтересів і потреб, створення умов, спрямованих на розкриття і розвиток загальних і спеціальних здібностей. В даному контексті нас цікавить проблема готовності студентів, власне, до процесу індивідуалізації їхньої професійної підготовки

Мета та завдання. Метою написання цієї статті є – розглянути, визначити та проаналізувати теоретичні засади процесу адаптації студентів у системі підготовки вчителя іноземних мов в умовах сучасної освіти та готовності до впровадження експерименту і їхньої участі в ньому. *Завдання* цієї розвідки полягають в аналізі та узагальненні проблем адаптації студентів у спеціально створеному середовищі та готовності студентів до професійної підготовки на базі двох педагогічних ВНЗ (Кіровоградський та Миколаївський).

Основний зміст статті. У рамках створення програм експериментального дослідження (докторська дисертація) процесу індивідуалізації професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах ми проводимо спостереження й аналіз розвитку та саморозвитку студентів в умовах спеціально створеного розвивального середовища. Через призму даного експерименту ми досліджуємо та аналізуємо процес адаптації студентів в даному середовищі; процес готовності майбутніх учителів іноземних мов до участі в експерименті; процес розуміння ними сутності даної проблеми.

Ми визначаємо професійну адаптацію майбутнього вчителя іноземної мови у створеному середовищі як складний процес пристосування педагога у початковий період професійної діяльності до особливого місця роботи та організації праці, в результаті якої відбувається повне оволодіння викладачем специфікою фахової діяльності, що вміщує систематизацію набутих раніше та засвоєння нових знань і умінь, необхідних для її успішного виконання. Специфіка професійної педагогічної ситуації полягає в тому, щоб її результати визначалися опосередковано соціальними явищами, які формує викладач.

Соціально-психологічний аспект пов'язаний із входженням особистості викладача в професійну діяльність; із розумінням взаємн із колегами і учнями та систем роботи колективу; з формуванням мислення і поведінки; з формуванням професійно важливих особистісних якостей. *Теоретичний аспект* – з усвідомленням педагогом сутності навчального процесу; поглиблення знань з предмета; засвоєння теорії педагогіки вищої школи. *Практичний аспект* – з оволодінням формами і методами викладання предмета учням, виконання навчальної, виховної, розвивальної функцій у навчально-виховному процесі вищої школи) [1: 41-44].

Беручи до уваги все вищевикладене ми спрямовуємо нашу діяльність на те, щоб підвищити рівень самостійності і креативності майбутніх учителів. Підбір навчальних завдань відбувається з урахуванням індивідуальних особливостей і інтересів студентів, що сприяє індивідуалізації змісту досліджуваної діяльності.

Індивідуальна робота студентів, як зазначають М.Ф. Степко, Я.Я. Болубаш, В.Д. Шинкарук,

В.В. Грубіно, І.І. Бабін є формою організації навчання, яка передбачає створення умов для якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів через індивідуально-сприятливий розвиток їхніх здібностей, науково-дослідну роботу і творчу діяльність [2: 100-300].

О. Малпхін вважає: «якщо студент постійно добрає методн і прнйомн работн, націлені на досягнення поставленої метн, таке самостійне навчання сприяє широкому перегляду знань, умінь, навччок, у нові умовн» [4: 30-300].

Автономне навчання передбачає, що студентн вчатьсн засвоюватн технології та стратегії індивідуалізації професійної підготовкн, самостійно підходнтн до впрншення проблем, переносятн набуті знання і стратегії на інші сферп діяльності. Автономне навчання є основою усвідомленого самостійної професійної підготовкн і формує гнучку реакцію на можливі професійні змінн [5: 20-70].

На початку нашого експериментального дослідження всім студентам усіх ВНЗ, які досліджуютьсн, було запропоновано взятн участь у загальному інформаційному опитуванні з метою виявлення знань та готовності їх щодо проблемн експерименту.

З метою підвищення ефективності даного дослідження (*розуміння проблеми індивідуалізації, адаптація в спеціальному середовищі, готовність студентів до участі в експерименті*) нами була розроблена спстема критеріїв та показннків для визначення ефективності даної підготовкн:

- **пізнавально-орієнтовний** (показннкн: обізнаність студентів щодо теоретичних оснв процесу індивідуалізації професійної підготовкн як педагогічної системи, обізнаність студентів щодо змісту педагогічної взаємодії «вкладач-студент, студент-студент»);

- **діяльнісно-рефлексивний** (показннкн: уміння обпратн і впроваджуватн адекватний зміст та методн, рівень сформованості у студентів самостійної професійної підготовкн (самооцінкн, самоорганізації, самоконтролю), рівень розвитку педагогічних здібностей студентів, здатність студентів до саморефлексії);

- **контрольно-прогностичний** (показннкн: рівень успішності та продуктивності процесу індивідуалізації професійної підготовкн, вектор спрямованості системи організації індивідуалізації професійної підготовкн майбутнього вчителя іноземних мов у ВНЗ);

- **творчо-продуктивний** (за І.Боднарук) (показннкн: володіння методами організації творчої професійної діяльності, ступінь самостійності у виборі прнйомів та методів виховання) [3: 7-12].

Наводимо загальні результати даного опитування на прикладі Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка та Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

АНКЕТА

I. Пізнавально-орієнтовний блок:

1. Що Ви розумієте під сутністю феномена «індивідуалізація»:

2. *«Індивідуалізація професійної підготовкн майбутнього вчителя іноземних мов»* – це:

- **варіант 1:** організація процесу підготовкн спеціаліста в галузі іноземних мов, коли вибір засобів, заходів, темпу навчання враховує індивідуальні відмінності підготовкн та розвитку особистості;

- **варіант 2:** організація такої системи взаємодії між учасниками процесу підготовкн, коли найкраще враховуютьсн і використовуютьсн індивідуальні особливості кожного, визначаютьсн перспективн розумового розвитку та гармонійного вдосконалення особистої структури, здійснюютьсн пошук засобів, що компенсували б наявні недоліки і сприяли формуванню й розвитку особистості як індивіда в цілому;

- **варіант 3:** організація процесу підготовкн студента факультету іноземних мов, у межах якої здійснюютьсн врахування індивідуальних особливостей майбутніх учителів (розвиток здатності до самоактуалізації, самореалізації, самонавчання, самоконтролю), регулюютьсн засоби, способи, прнйомн й темп підготовкн (здійснюютьсн залучення студентів до активної пізнавальної діяльності, підтримується стійкий інтерес до навчання), створюютьсн умови для професійно-особистісного становлення майбутнього вчителя (розвивальне середовище).

3. Що таке «розвивальне середовище»?

4. Оцініть Ваш рівень готовності до процесу індивідуалізації Вашої професійної підготовкн:

високий; середній; низький.

II. Контрольно-прогностичний блок:

1. Які, на Ваш погляд, засоби є ефективними в організації індивідуалізації професійної підготовки майбутніх спеціалістів:

2. Які види індивідуалізації професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов існують у сучасному процесі Вашого факультету:

3. Які методи індивідуалізації професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов ви б хотіли впровадити у навчальний процес Вашого ВНЗ:

4. Чи дозволяє рівень Вашої сучасної підготовки створити власну програму професійної підготовки спеціаліста в галузі іноземних мов:

так; ні; не знаю;

5. Який спосіб підготовки майбутнього вчителя іноземних мов є більш ефективним (груповий чи індивідуальний) і чому.

III. Діяльнісно-рефлексивний блок:

1. Чи включено розгляд індивідуалізації професійної підготовки майбутнього вчителя у навчальні програми з наступних дисциплін: психології, педагогіки, методики, практики іноземної мови?

2. Які стратегії передбачається реалізувати у площині дослідження даної теми:

Перша стратегія – це використання готових дидактичних засобів; Друга – розробка і використання власних дидактичних матеріалів згідно цілей і можливостей процесу індивідуалізації; Третя – розробка і впровадження дидактичних структур (сценаріїв занять, власних локальних методик, конкретних тем); Четверта стратегія – перспективна, полягає у розробці, виборі методики індивідуалізації професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов і створенні власної відповідної програми реалізації цієї методики.

3. Підкресліть, що, на Вашу думку, входить до формуючих аспектів досліджуваної технології: мотиваційний аспект, рефлексивний, дидактичний, аспект поетапного формування розумової діяльності, аспект розвитку інформаційно-комунікативної грамотності, інформаційно-пізнавальний аспект, індивідуальний підхід, особистісний вплив, самоорганізація.

IV. Творчо-продуктивний блок:

1. *Створіть план-проспект власної програми індивідуалізації професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов у ВНЗ:*

Проаналізувавши відповіді майбутніх учителів (було опитано 100 студентів в обох ВНЗ) мусимо зазначити:

I. Пізнавально-орієнтовний блок:

1. під сутністю феномена «індивідуалізація» студенти розуміють:

організацію процесу підготовки спеціалістів у галузі іноземних мов, коли вибір засобів, заходів, темпу враховує індивідуальні відмінності підготовки та розвитку особистості – (25 %); орієнтацію на індивідуальні властивості – (46 %); індивідуальне ставлення до кожного студента – (18 %); не змогли відповісти – (11 %).

1. «індивідуалізація професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов» на думку студентів це: *варіант 1* – (60 %), *варіант 2* – (20 %), *варіант 3* – (20 %).

2. «розвивальне середовище» студенти розуміють як:

умови, що сприяють розвитку і підготовці особистості – 20 %; середовище, що спрямоване на всебічний розвиток студента – 55%;

процеси направлені на індивідуальний розвиток – 13%; не змогли відповісти – 12 %.

3. свій рівень готовності до процесу індивідуалізації професійної підготовки студенти оцінили як: високий – 35 %; середній – 50 %; низький – 13 %; не змогли відповісти – 2 %.

II. Контрольно-прогностичний блок:

1. найефективнішими засобами в організації індивідуалізації професійної підготовки, на думку майбутніх спеціалістів, є:

індивідуальний підхід – 30 %; предмети за вибором – 24 %; індивідуальні плани студентів –

23 %; самонавчання – 15 %; не відповіли – 8 %.

2. у сучасному процесі факультетів іноземних мов, на думку студентів, існують: індивідуальні плани та предметні за вибором – 26 %; розподіл на групи за рівнем знань – 27 %; проходження практик – 20 %; можливість саморозвитку – 12 %; не відповідні – 15 %.

3. майбутні вчителі іноземних мов б хотіли впровадити у навчальний процес їхніх ВНЗ такі методи індивідуалізації:

диференціація навчання – 44 %; навчання у маленьких групах – 25 %; тестування – 10 %; запрошення іноземних викладачів – 10 %; не змогли відповідати – 11 %.

4. створити власну програму професійної підготовки : можуть – 50 %; не можуть – 25 %; не знають – 25 %.

5. найефективнішим способом підготовки майбутнього вчителя іноземних мов є : груповий – 20 %; індивідуальний – 50 %; поєднання – 20 %; не змогли відповідати – 10 %.

III. Діяльнісно-рефлексивний блок:

1. розгляд індивідуалізації професійної підготовки майбутнього вчителя у навчальній програмі з дисциплін: психології, педагогіки, методики, практики іноземної мови: включено – 20 %; не включено – 70 %; не відповідні – 10 %.

2. першій стратегії віддали перевагу – 10 %; другій стратегії – 30 %; третій стратегії – 10 %; четвертій стратегії – 50 %.

3. найчастіше підкресленими студентами аспектами є: індивідуальний підхід – 40 %; мотиваційний – 30 %; самоорганізація – 30 %;

IV. Творчо-продуктивний блок: приблизний план-проспект власної програми індивідуалізації професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов у ВНЗ змогли скласти **тільки 2 % студентів!!!**; 98 % майбутніх вчителів іноземних мов не змогли відповідати!!!

За блоками результати у відсотках розподілилися наступним чином: I – 40 %; II – 30 %; III – 28 %; IV – 2 %.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Ми розуміємо, що наші спостереження є лише частиною створеної нами програми дослідження даної проблеми. Подальші дослідження вбачаємо в аналізі психологічних характеристик готовності студентів до процесу індивідуалізації їхньої професійної підготовки.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Абсаямова Я. Професійна адаптація молодих викладачів іноземних мов до роботи у вищих технічних навчальних закладах // Рідна школа. – 2006. – № 7. – С. 41-44.
2. Вища освіта України і Болонський процес: Навч. Посібник. / За ред. В.Г. Кременя. Авторський колектив: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В.В Грубіно, І.І. Бабин. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
3. Боднарук І. Оптимізація методичної підготовки майбутнього вчителя музики у вищому навчальному закладі /Боднарук Ірина/ Науковий вісник Чернівецького університету. Випуск 178. Педагогіка і психологія, 2003. – С. 7-12.
4. Малихін О.В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект [Монографія] / Олександр Малихін. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2009. – 307 с.
5. Рамкова програма з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України / Амеліна С.М., Аззоліні Л.С., Беньямінова Н.С.. – К.: Ленвіт, 2006. – 90 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ярослав Черньонков – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка; Doctor of Philosophy; докторант кафедри педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: процес індивідуалізації професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов; методика викладання іноземних мов на немовних факультетах; формування особистості майбутнього вчителя іноземних мов.